

Mladina

VSEBINA:

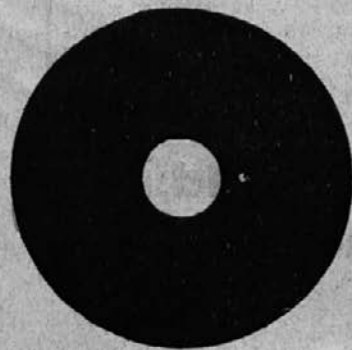
VINKO KOŠAK: Slovenska univerza v Ljubljani. JANKO TRAVEN: Slovenski gospodarski problemi. BRATKO KREFT: Ruski teater. Dr. FRAN VEBER: Sokrat. ZAPISKI: Kratek razgovor z novim gosp. upravnikom. (DEBEVEC). Dva večera v mestnem domu. (GSPAN). J. Vidmar „De mortuis nil nisi bene“. (Dr. SODNIK). Knjige Kmetijske matice. (B. K.). - - -

1926/1927.

Štev. 6.

CENA 6 Din.

Uredništvo-uprava Ljubljana, Kolodvorska ul. 7

MLADINA

Mesečnik za sodobna slovenska kulturna vprašanja.

»Mladina« izide desetkrat v šolskem letu. — Rokopisov ne vračamo.

Naročnino, reklamacije itd. pošiljajte samo upravi.

Urednika: Afonz Gspan in Vinko Košak.

Odgovorni urednik: Stanko Tomšič.

Izdaja za Konzorcij »Mladine« v Ljubljani: Stanko Tomšič.

Za tiskarno »Merkur«: Andrej Sever.

Naslovná stran po načrtu arh. I. Spinčiča.

PESMI SREČKA KOSOVELA.

Uredništvo »Mladine« javlja vsej slovenski javnosti, zlasti pa še svojim naročnikom, da izda »Odbor za izdajo literarne zapuščine Srečka Kosovela« za Veliko noč pesniško zbirko mladega pokojnega pesnika, ki je ravno našemu listu posvetil svoje najboljše moči. Ker razna slovenska založništva nimajo »fondov« in ker jim taka knjižica ne bi nesla 100 ali več odstotkov čistega dobička, se je moral konstituirati odbor pokojnikovih ožjih prijateljev, ki si je slavil nalogo izdati zbirko brez vsakršnega dobička. Odbor ne razpolaga z nikakimi sredstvi, zato prosimo, da omogočite naš načrt s prenošajo. Vsi oni, ki nameravajo kupiti Kosovelovo zbirko, naj javijo po dopisnici svoje naslove na naslov: Afonz Gspan, fil., Ljubljana, Križevniška ulica 6/l. Zbirka bo veljala približno 20 Din, bo okusno opremljena in bo obsegala kolekcijo pesnikovih najboljših del. — Vsakdo, ki priznava in upošteva velika stremeljenja prezgodajmrlega pesnika, naj se oddolži njegovemu spominu s tem, da podpre to akcijo z naročbo in osebno agitacijo. Upamo, da bodo naši ljudje z ljubeznijo segli po knjigi.

UREDNIŠTVO »MLADINE«.

FILATELIJA. Naročite pri meni cenik znamk št. 3 za leto 1927, ki stane Din 10.—. Vsakemu naročniku, ki mi pošlje denar naprej, pošljem kot nagrado 50 popolnoma različnih bolgarskih znamk. — Cenik vsebuje cene znamk okrog 600 držav vsega sveta. — Najstarejša trgovina znamk v Kraljevini SHS
Izidor Steiner, Brod n./S.

Naročajte in podpirajte »Mladino«!

Plačajte naročnino!

Vinko Košak:

Slovenska univerza v Ljubljani.

S sumljivo vztrajnostjo se ponavljajo glasovi o ukinitvi, oziroma okrnitvi slovenske univerze v Ljubljani. Ves ta boj pa se vrši za kulisami in kogar vprašaš, pa naj si bo političnega vodjo ali politično stranko, vsak taji sleherno nevarnost in nas hoče zamamiti v neko medlo razpoloženje, da naša univerza ni v nevarnosti, da je ves naš boj za slovensko univerzo in proti njenim nasprotnikom le nepotrebno tratenje energije v borbi proti navideznemu sovražniku. Nasprotno celo, če prodre glas o ukinitvi naše univerze v javnost, se z neverjetno naglico oglasijo organi naših strank, ki zanjo manifestirajo. In tako je večina ljudstva mnenja, da res ne obstoji nobena nevarnost.

Prav v zadnjih dneh se zopet šepeta, da je dokončala svoje »delo« neka komisija (ki je porabila za to svoje »delo« pol milijona dinarjev), ki je prišla do zaključka, da je edino pametno, da se iz budžetnih in ne vem še kakšnih vzrokov, ukinejo na ljubljanski univerzi vse fakultete in oddelki, razven teološke fakultete in montanističnega oddelka. Torej popolna redukcija slovenske univerze. Ta načrt je šel sicer za zdaj v kakšen predal ministrske pisalne mize, vendar pa nimamo nobenega jamstva, da se spet ne pojavi in celo izvede. Mi bomo v tem primeru sicer vpili, protestirali itd., pomagalo pa skoraj gotovo ne bo vse skupaj nič, ker nas gospoda v Beogradu in Zagrebu prav dobro pozna, da se bomo kmalu pomirili in le še zabavljali pri litrih in kranjskih klobasah.

Ker moramo biti pripravljeni, da bodo nasprotniki naše univerze v primeru, da svojo namero v resnici izvedejo, za to tudi navedli več ali manj tehtne vzroke, se moramo tudi mi vprašati dvoje, in sicer prvič: ali je slovenska univerza sploh potrebna in drugič: kakšne vzroke imajo tisti, ki se borijo proti njej in kdo so to.

Mislím, da o potrebi slovenske univerze ni potrebno daljšega razpravljanja. Saj smo vsi prepričani, da je univerza prepotrebna vsakemu kulturnemu narodu, ker bi bil sicer vsak resnični znanstveni razvoj komaj samo iluzoren, da, celo nemogoč. Ne morem si predstavljati naroda, ki bi si mogel brez tega najvišjega znanstve-

nega zavoda zagotoviti primerno mesto med drugimi svetovnimi narodi. In posebno mi Slovenci — kaj naj svetu pokažemo, če ne našo znanost in našo umetnost! Upam, da ni med nami takih bedakov, ki bi si domišljali, da bodo morda naše sablje, puške in kanoni komu imponirali in mu dokazali našo kulturno zrelost.

S tem pa smo ugotovili, da imamo le kot narod pravico do lastne univerze, kajti le za nas, ki smo prepričani, da smo Slovenci narod, je brez dvoma, da nam je slovenska univerza potrebna in predpogoj našega narodnega obstanka in napredovanja. Za one pa, za katere obstoji samo »jugoslovenski narod«, pa je slovenska univerza nujno luksuz, da, celo nepotrebna zavora pri »zlitju vseh treh jugoslovenskih plemen v en narod«. (Na Macedonce in Bolgare seveda principijelno pozablja.)

Ta ugotovitev pa je že indirektni odgovor na naše drugo vprašanje, to je, kakšne vzroke imajo oni, ki se bore proti naši univerzi in kdo so to. Da bi se morala ukiniti univerza v Ljubljani iz finančnih razlogov, je le smešno in nesramno slepilo našemu ljudstvu, saj je predobro znano, da stane naša univerza na leto komaj toliko, kot nekaj večjih kanonov, en sam večji vojaški manever pa požre, aa bi bil njen obstoj zagotovljen za vse desetletje. Pravi in edini vzrok je torej v tendenci »zlitju jugoslovenska plemena v en narod«. In gospoda »Jugosloveni« (rekel bi: Velesrbi) se prav dobro zavedajo, da Slovenci toliko časa ne bomo nacionalno strti, dokler bomo imeli lastno univerzo. Dokazali smo, da smo kljub temu, da se nam ne dovoli politične samostojnosti, do katere imamo prav toliko pravice, kot vsak drugi narod na svetu, kljub temu, da smo po krivdi centralizma na robu gospodarskega propada, vendar še dosti močni, da smo si ohranili našo narodno samobitnost.

Mi spoštujemo prepričanje vsakogar, in če v resnici eksistira prepričani »Jugosloveni«, naj to svoje prepričanje v vseh vprašanjih tudi javno dokumentirajo. Videli pa smo, da naše politične stranke in organizacije, ki stoje na »jugoslovenskem« stališču, ob priliki, ko gre za našo slovensko univerzo, hinavsko zavijajo oči in se zanjo »borijo«. Toliko hinavstvo morejo kazati le največje propalice! Kdor je proti slovenskemu narodu, tudi ne more biti za slovensko univerzo. In poštenost zahteva, da to tudi javno pove!

Naša dolžnost je, da se proti strankam in organizacijam, ki stoje na »jugoslovenskem« stališču, borimo, in ne, da jih radi ljube fraze »naprednost« in borbe proti »klerikalnemu zmaju«, »boljševizmu« itd. celo podpiramo. Slovenci si moramo priboriti politično avtonomijo, ki je predpogoj naši kulturni avtonomiji, našemu razvoju v vseh panogah našega kulturnega in civilizatoričnega udejstvovanja. In kadar bomo dosegli politično samostojnost, bo tudi rešeno vprašanje slovenske univerze v Ljubljani. Takrat bo šele mogoč njen pravi razvoj in rešitev njenega kulturnega poslanstva med Slovenci in človeštvom.

Janko Traven:

Slovenski gospodarski problemi.

0 problematiki fantazij slovenske gospodarske ekspanzije.

1.

Kompleks celokupnih slovenskih gospodarskih vprašanj, kakor se odražajo v zastoju gospodarskega razvoja, dosedaj še ni bil obravnavan v toliki meri, kakor problem po svoji važnosti to zahteva. Fantastične sanje o gospodarski osamosvojitvi in neposredno za tem o gospodarski ekspanziji nerealne v toliki meri, kakor je mnogokaj v slovenskem življenju, so se nam sprevrle v strašno razočaranje. Seveda je v polni meri pripomogla k temu splošna gospodarska kriza zadnjih let, vendar pa zahteva problem slovenskega gospodarskega poloma specialne analize, ki je utemeljena v fantazijah 1 in pol milijonskega narodiča in v splošni, edinstveno slovenski konstelaciji.

Zgodovina trgovine, obrti in industrije na slovenskem ozemlju še ni napisana. Toda če si v grobih potezah predočimo zgodovinski razvoj slovenskega gospodarstva, nam je takoj jasno, da ni ravne razvojne črte, da ni kontinuitete, ki bi morala kakorkoli že utemeljevati realno podlago prešernih fantazij. Po narodnem preporodu, ko smo bili v ostri ofenzivi na vsej črti, se kažejo prvi početki enotne zasnove gospodarske osamosvojitve, ki se še stopnjujejo v fazi boja za življenje in smrt, ko je bil ves narodni napor orodje v rokah narodne obrambe. To je bila doba idealnega kolektivističnega dela celega naroda, ki je na eni strani iskal svoje rešitev v združni organizaciji, na drugi strani podprl plahe korake domačega trgovstva in industrije z geslom: »Svoji k svojim!« To geslo zveni danes borno in frazersko, zato pa ni prav nič manj važna in primerna oznaka cele dobe v razvoju našega narodnega gospodarstva. Karakterizacija cele dobe do l. 1918. s socialnega vidika je torej kratka: nacionalni upor je socialni upor in obratno. V tlačanskem jarmu tujega delodajalca, opremljenega z vsemi pridobitvami modernih izumov, je bilo nujno, da je propadla naša domača obrt in da smo se morali organizirati (režeži brez denarja) v združne organizacije. Vključeni v zaključeno gospodarsko enoto avstro-ogrške monarhije, ki so jo skovala stoletja, smo bili skoro brezupen boj za narodno eksistenco, pred nami Trst, odprto okno v svet, za nami prodirajoča masa graditeljev nemškega mostu. Eden prvih slovenskih narodnih ekonomov dr. Janez Ev. Krek si je važno risal gospodarsko konstelacijo našega naroda in naporno tehtal prognoze bližnje bodočnosti: radi gospodarske važnosti Trsta za Slovence je nekaj časa kleval med federalistično urejeno Avstro-ogrsko in med svobodnim nacionalnim konceptom. Rezultat svetovne vojne je to oklevanje (dasi je bilo enostransko) nekako opravičil in uničil naše stare načrte.

Zareza l. 1918, ki nas je vendar iztrgala iz nasilno stvorjene gospodarske enote, nam je odprla nove perspektive. Dasi ni bilo pravih

elementov in priprave za zasanjano ekspanzijo, vendar so slovenske pokrajine izgledale, kakor da so industrijske in, če ne ravno bogate na kapitalu, vendar ugoden teren za razvoj radi organizacijske sposobnosti in žilavega odpora prebivalstva. Pripomniti je, da je bil eden glavnih argumentov naših emigrantov za priključenje slovenskega ozemlja k Jugoslaviji ta, da dobi seljaška Srbija na ta način v svoje ozemlje pokrajine s precej visoko razvito obrtjo in celo industrijo. Važnost lege našega ozemlja je torej po vojni pridobila. Toda problematičnost uspeha vojne, ki se je odločila v prid novonastali kraljevini, je velika z ozirom na slovenski položaj. Pesimistične prognoze so se uresničile. Toda fakt, da je bilo slovensko ozemlje razdeljeno na tri države — gros je ostal brez Trsta, (z banalnim izrazom) naših pljuč — ni omajal naše vere v uresničitev bogatih sanj. Tu je treba tudi poudariti dejstvo — ki ga ni tajiti — da so naše prve glave živahno razmišljale o bodočnosti. Zanimivo je, da se tik pred koncem vojne izšle tri knjige — prva nekako informativnega značaja v inozemstvu,¹ drugi dve doma² — ki so se bavile z našimi gospodarskimi problemi, reasumirale klavrní položaj Slovencev v Avstriji in vrgle v slovenski svet parolo o krasni bodočnosti.

2.

Zdelo se je (saj v prvih povojnih letih), da se bodo sanje kaj lahko realizirale, izguba $\frac{1}{3}$ slovenskega ozemlja nas niti ni zadela tako, kakor smo čutili v prvih dneh bobnečih fraz o nacionalnem preporodu. Te fraze so se umaknile novim o žlahtnem življenju v Deveti deželi. Nacionalizacija tujih podjetij, sunkovit pogon in vzpon nacionalne industrije; odprta so bila pota v veliki svet, teoretični megalomani so si usvajali balkanska tržišča, po Jadranu so pluli njihovi parniki naloženi s slovenskim blagom za Levanto, Egipt itd. Krasne sanje, ki nam bi jih pred vojsko mogel pričarati le Ivan Cankar, so zacvetele v življenju cele Slovenije.

Preobrat je prišel hitreje, kakor si je bilo mogoče misliti: vpliv socialnih gesel povzroči napako nespretné slovenske politike, sledi katastrofa in popoln polom. Na eni strani zavleče deflacijska finančna politika celo gospodarstvo v ostro krizo, na drugi strani manjka novemu slovenskemu gospodarskemu ustroju odločujoči poudarek s strani političnih strank.

Krik po industrializaciji Slovenije kljub vsemu ni zamrl. Še vedno smo brali v naših listih ogorčene in argumentirajoče besede o gospodarski sili Slovenije. Besede, kakor jih je napisal publicist Franc Erjavec, bodisi v svoji propagandistični knjigi o Slovencih, bodisi še

¹ Ernest Krulej: Privreda u Slovenačkoj. 1917. Ženeva. Trgovačka štamparija. (Cir.)

² Albin Prepeluh (Abditus): Problemi malega naroda. V Ljubljani 1918. Slov. Soc. matica. — Milko Brezigar: Osnutek slov. narodnega gospodarstva. Ljubljana 1918. »Omladinac«.

l. 1924 v publicistični reviji,³ so se stalno ponavljale, kljub temu, da so krile veliko, najvažnejšo napako: dejstvo, da ni slovenskega kapitala, je bilo našim gospodarskim strategom majhna stvar. Razkričana demontaža slovenske industrije je ob pasivnosti in neorientiranosti bolne slovenske politike šla svojo pot...

Če se tu dotaknemo še važnega razmerja slovenskega gospodarstva do hrvaškega in srbskega, oz. skupnega državnega gospodarstva, storimo to zategadelj, da se tem jasnejše pokaže vsa problematika naših velikih sanj: nikdo ni nikdar upošteval, da je hrvaško in srbsko gospodarstvo, oz. njegovi posredni elementi kakor je trgovina, najmanj na isti stopnji kot slovensko in ravno tako zaverovano v ekspanzijo na Balkan! Kaj šele, da bi realno pretehtal višino njihovega kapitala v primeri s slovensko revščino. Zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi: antagonija med Zagrebom in Ljubljano kulminira zaenkrat v popolnem porazu Ljubljane, Beograd je lahko z enim samim komuniquejem ministrskega načelnika pokopal vse slovenske »misli visokoteleče«. Naravnost ganljivo je bilo videti, kako je kritik, publicist in uradnik ljubljanske študijske knjižnice dr. Joža Glonar v potu svojega obraza lomil kopja za mlado slovensko industrijo s svojo katedersko teoretiko. Slovenija v najvažnejših trenutkih ni imela niti v enem predelu svoje delavnosti nobenega pravega moža na svojem mestu. Zato je vsa Slovenija danes bolj kot kdaj en sam onemogel krik obupa: od kramarja — plačevalca davkov do naše gospodarske propagandne reprezentance — velesejma, ki je zdrknil z visokega piedestala prvih prireditvenih dni do nivoja problematičnih pokrajinskih razstav. Še tega je bilo treba, da homo v stilu fivolskih zabav reševalj naše gospodarstvo z vrtiljaki, tohuvaohu in shimmy-tobboganom, četudi je bila zabava elitne ljubljanske publike v večernih urah baje prav prijetna: krili so kvečjemu eventualni deficit prirejene razstave delniške družbe »Ljubljanski velesejem«, a deficit celega gospodarstva kljub temu rase v strašno višino!

3.

Tisti afront državnih organov, ki je po splošni sodbi zadel mlado slovensko industrijo v srce, izvira šele posredno v pogubljenje lepih sanj. Temelje poloma nam je iskati v nas samih. Nič ni manj koristno in važno kot hladna zavest krivde in trezna sodba o skaljeni sedanosti. Če poskusimo formulirati naše lastne grehe (po naši stari navadi, bi seveda lahko tudi tu upoštevali vse mogoče olajševalne okoliščine;

³ »Mi smo agrarna dežela, toda če se hočemo obdržati in če hočemo sploh živeti, moramo (sic!) postati obrtna in industrijska, za kar imamo tudi prav vse pogoje, namreč les, vodne sile, premog, razmeroma dobra prometna sredstva in zadostno kvalificirane delavne moči.« In še dalje: »Naša rešitev in naša moč je edinole v tem, da ustvarimo, razvijemo in okrepiamo našo obrt in industrijo, kjer bo dobila ona polovica, ki se ne more preživljati zgolj s poljedelstvom, kruh, sicer moramo neizbežno propasti.« »Socialna misel«, 1924, štev. 8, str. 187/188.

toda stvar je taka, da se rodé »težavne« okoliščine v razdrapanih organizmih same od sebe!), se mi zdi, da so najvažnejše sledeče tri točke:

1. Odnos slovenskih političnih strank do slovenskega narodnega gospodarstva. To poglavje je izredno važno in radi obsega zahteva posebne študije. Tu ugotovimo le, da je po prevratu bilo slovensko narodno gospodarstvo prepuščeno popolnoma samemu sebi: na odgovornih in važnih mestih je vedno manjkal potrební poudarek slovenske oficíelne politike. Ne mislim s tem na živahne geste ognjevitih govornikov, marveč na aktivno in praktično sodelovanje. Ves sistem gospodarske politike naj se zrcali že v programu političnih strank. Odnos gospodarskih programov naših političnih strank do vprašanj narodnega gospodarstva ni bil nikoli točno stabiliziran. Za to manjka organa, ki bi odločeval in nujno silil vse stranke v organiziran skupen nastop. Primerjaj, kako žalosten je slučaj z zadnjimi volitvami v Zbornico TOI.

2. Vzgoja naraščaja. Ne da se tajiti, da bi odločujoči možje našega gospodarstva ne posevečali dovolj skrbi in brige izobrazbi in vzgoji naraščaja, da bi po svoji sposobnosti zavzel važna mesta, ki so potrebna za sistematično forsiranje gospodarske ekspanzije. Če smo ugotovili v točki 1. pomanjkanje mogočne sistematične podpore političnih strank in bomo opozorili v točki 3. na psihološko konstelacijo našega rodu, moramo na tem mestu hladno poudariti zgodovinsko dejstvo, da se slovenski gospodarski naraščaj vzgaja komaj 2 desetletji v slovenskem duhu. Pred vojsko smo imeli 4 dvorazredne trgovske šole, komaj po vojni se je ustanovila v Ljubljani trgovska akademija. Podrobnih priprav za realizacijo velikih gospodarskih načrtov ni in jih ni bilo, kaj šele, da bi imeli dovoljno tozadevne propagandne literature! To porazno dejstvo je tem žalostnejše, ker je dovolj znano, da nam manjka celo slovenskih gospodarskih šolskih knjig, ki bi bile napisane v skladu z našimi načrti. Tem večja je torej razlika med trgovsko naobrazbo Hrvata oz. Srba (obilna trgovska literatura, celo znanstvena; trgovska visoka šola!) in bornim znanjem Slovencev o speciélno slovenskih gospodarskih problemih.

3. Mentaliteta. Sila domišljije je motor pri vsaki kupčiji. Brez fantazije ni nobene kupčije. Pravi trgovec je vedno poln fantazije, vedno špekulant, vedno optimist. Ni samo kapital ono, kar loči velikega trgovca in revnega prodajalca, pač pa intenziteta domišljije. Kombinacija pa, to je: notranji mehanizem vsake kupčije, kombinacija ni nič drugega kot praktična udejeviteljev fantazij. Ni, da bi tajili slovenskim trgovcem dar kombinacije, še manj dar fantazije. Toda psihološki razvoj našega trgovca je tak, da je njegova mentaliteta preveč primitivna. Naravno: saj je vzrasel v dobi narodne kolektivnosti in združne misli. V vsej naši revnosti absolutno ni bilo mogoče, da bi si pridobil toliko kapitala, kakor ga potrebuje za gospodarsko ekspanzijo. Če bi ne bilo v Sloveniji prav nič tujega kapitala, bi bil vsak poskus razredne delavsko revolucijo iluzoričen: bogastva pri nas pravzaprav ni, revščina in zunanji videz boljše obleke sta si blizu skupaj. Tistega bogastva namreč, kakor ga najdeš v velikih narodih, samo sebi namen

ali orjaški poudarek na silo ustvarjanja, dela in pravičnega razvoja. V naših malenkostnih razmerah — se zdi — je ključ do tega, da nima naš trgovski človek one prave kombinacije in razveseljive podjetnosti, ki pa jo pokaže takoj, če ga presadite v živalnejši milje, njegova intenzivnost zraste. Tu je treba opozoriti še na važen fakt prehitre asimilacije v tujem miljeju (Zagreb!). Zakladi, ki so zakopani in ne bodo nikoli več služili našim interesom! Zaenkrat samo važno opominjajo na boljšo vzgojo naraščaja, ki naj premaga dozdanjo mentaliteto in naj ne sledi svojim prednikom, ki so šele 5 let po svetovni vojni začutili potrebo po borzi v Ljubljani in ki jim še danes zadostuje en sam primitivno urejevan trgovski list.

4.

V sveži zavesti teh temeljnih napak, ki bi se po smotreni pripravi že lahko odpravile, nam bo lažje slediti naslednjim poglavjem te študije: sedanji položaj slovenskega gospodarstva, organizacija slovenskega gospodarstva, sistem prometne politike, borza in velesojem v sistemu gospodarske propagande, slovenska gospodarska politika v okviru jugoslovanske državne trgovske politike, perspektive za bodočnost.

Pisec teh vrstic se važno zaveda vseh težav, ki so jih povzročile komplikacije političnega, kulturnega in gospodarskega miljeja v slovenskem organizmu. Toda zato tembolj ve, kako nujna je analiza oz. saj poskus analize našega gospodarskega poloma v sedanjem prehodnem stanju vsega jugoslovanskega gospodarstva. Mogoče zato, da se pokaže problematika vseh naših fantastičnih sanj, mogoče zato, ker si domišlja, da dokaže sebi in drugim, da vsa ta problematika pravzaprav ni problematika? Gordijski voz, ki ga je treba presekat?

Bratko Kreft:

Ruski teater.

(Nadaljevanje.)

MHT je dal marsikateremu ruskemu pisatelju pobudo za dramatiko. Jevgenij Čirikov, pisatelj znane drame »Židje« nam poroča o svojem prvem srečanju z MHT in An. P. Čehovim sledeče (prosto prevedeno iz ruščine):

Zahotelo se nam je videti z lastnimi očmi moskovsko čudo. Po vsej deželi je šel glas o MHT, provincialna gledališča so objavljala kot reklamo na svojih plakatih: naštudirano po načrtih MHT, inscenirano po načrtih MHT itd. Živel sem takrat v Nižjem Novgorodu v pregananstvu. Tudi Gorkij je živel tam. Odločili smo se, da se peljemo v Moskvo. Zame je seveda bilo riskirano, ker sem bil v Nižjem Novgorodu kot pregnanec. Vendar sta bila hrepenenje in radovednost večja kakor previdnost in napotila sva se s soprogami v Moskvo, kjer je bival takrat tudi Čehov.

Dobro pomnim prvi večer v Umetniškem gledališču. Igrali so Hauptmannovo dramo »Die Einsamen«. Nepopisen utis! Nikoli v življenju še nisem videl take resnice življenja na odru. Iluzija resničnega, a ne igranega življenja, je bila tako velika, da si pri gledanju mislil in sodoživljal družinsko dramo tujega in svojega doma. Nihče ni povpraševal, kdo igra kako vlogo in kako jo igra. Nihče ni bil igralec, vsi so bili člani rodbine in njih znanci in sorodniki. Niti trenutek se ni pretrgal v tej iluziji resničnega življenja. Ni bilo teatra, ni bilo scene, rampe, šepetalke, ni bilo igralcev...

Po predstavi smo bili v gosteh pri Čehovu.

»Jaz napišem igro,« je trdo in samozavestno izjavil Gorkij. Ravnotako je predstava MHT vzbudila v meni hotenje napisati dramo. Vsi mi, Andrejev, Gorkij, Juškjevič, jaz in še mnogi drugi smo začeli pisati drame pod utisi tega teatra.

Pctem, ko sem videl še »Strička Vanjo« mi je duša drhtela od umetniške radosti in vznichenosti, duša je bila polna sladkega gorja, ruske tuge in molitve Sonjine. Po predstavi sva se z ženo ločila od ostale družbe in šla po zapuščenih, zasneženih ulicah Moskve. Tihlo sva delila svojo usodo. Pogovarjala sva se o Čehovu in kaka sreča je za pisatelja napisati dramo in jo videti uprizorjeno po MHT.

»Ali boš napisal tudi ti kako igro?« me je sredi ulice nenadoma vprašala žena.

»Samo v tem slučaju, če jo uprizori MHT.«

»Tako si želim, da napišeš igro...?«

In tako sva šla in sanjarija o bodoči moji igri. V meni se je že porodil motiv.

Spremil sem ženo do gostilne, kjer je prenočevala in se hotel posloviti od nje. Sam namreč nisem smel v gostilno, ker bi se s tem predal policiji v roke. Andrejev mi je nekje v zakotni ulici preskrbel prenočišče pri nekem Gruzinu...

Kljub temu se nisva mogla ločiti. Šel sem k njej v sobo. Pila sva čaj in kovala igro. Pogovarjala sva se, sanjarija, hrepenela in pozabila na čas. Ko sva se spomnila, je bilo že ob dveh ponoči. Ni se mi hotelo več k Gruzinu. Tudi žena me je vabila, da ostanem. Saj lahko zjutraj nekoliko bolj zgodaj neopaženo izginem iz gostilne. Ostal sem kakor ostane polnopraven, zakonit mož pri svoji ženi. Komaj sva ugasnila, že zaslišiva trkanje.

»Kdo trka?« vpraša žena.

»Vi imate pri sebi tujega moža. To je prepovedano. Prosim, da takoj odide.«

Torej tuj mož! Vstal sem in mu povedal, da sem polnopraven, zakonit mož svoje žene. Ker se ni dal prepričati z besedo in ker se je čez nekaj časa vrnil z zahtevo, da moram takoj sobo zapustiti, sicer pokličejo policijo, sem mu oddal svojo legitimacijo... Na kar se je pomiril in odšel, z ženo pa sva sredi načrtov zaspala.

Drugi dan zjutraj okrog sedme je prišla policija, me aretirala kot ubežnika in me odpravila nazaj v prognanstvo v Nižji Novgorod.

Tako se je končalo moje prvo srečanje z Umetniškim gledališčem.

Med zasluge MHT spada tudi popularizacija Dostojevskijevih romanov. Pri tem so iznašli povsem originalen način postopanja z njegovimi deli. Dramatizacije so popolnoma zveste Dostojevskijevim delom. Noben prizor ni vrinjen od dramaturgov, samo koncentrirano je dejanje v posamezne prizore. Vez med njimi tvori lektor-recitator. Tako so zamogli uprizoriti ogromna romana »Bese« in »Brate Karamazove«. Klasičen primer take dramatizacije imamo tudi v slovenščini, ki jo je oskrbel režiser Milan Skrbinšek in sicer Ivan Cankarjeva povest »Hlapec Jernej in njegova pravica«. Dramaturg v celem delu ni napisal nobene svoje besede, točno se je držal originala, čigar prizore je spretno zlil v devet slik. Še opisovanje scene je iz Cankarjevega dela. To je najčistejši način dramatiziranja po vzoru MHT.

* * *

Naturalizem v literaturi je izzvenel v golo posnemanje življenjskih dogodkov, iz umetnosti je prešel v direktno podajanje življenja samega. Umetnost se je izgubljala v golo posnemanje in fotografiranje. Dostojevskijev v notranjost obrnjeni realizem ali takozvani dušni naturalizem se je izdegeneriral pri njegovih epigonih v golo psihologiziranje in psihopatologijo. Klasičen primer je Leonid Andrejev, ki ni ničesar drugega kakor potenciran psiholog, ki je zašel ponekod — zlasti v nekaterih dramah — naravnost v zdravniško psihološko analizo. Vrhutega je bil patološka natura in iz večina njegovih del seva bolnost.

Nekaj podobnega se je zgodilo z umetnostjo MHT. Igranje naturalističnih, psihopatoloških dram nekaterih modernih pisateljev, je dovedlo njihovo podajanje ponekod v mučno psihologiziranje. Pred očmi si n. pr. Andrejevo eksperimentalno dramo »Misel« v uprizoritvi MHT. Dovršenost podajanja mora tukaj zaiti v živčno prenapet psihologizem in gledalec ima več umske muke ob taki drami kakor umetniškega doživljanja, kljub temu, da je drama res andrejevska originalno zasnovana.

Naturalistični teater je naravnost študiral medicinska znanstvena dela, da je lahko tem varnejše in tem resničnejše podal tega ali onega človeka iz te ali one drame. Tako se je usužnjil prvič direktnemu posnemanju življenja, drugič pa psihološkemu analiziranju. Na vsak način je bil zanimiv za psihoanalitike dr. Freudovega kova.

V glavnem pa se priključi umetnosti MHT še eno dejstvo. MHT so mnogi krstili kot dom Čehova in mu niso delali krivice. Kdor pozna delo MHT od njegovih uspešnih početkov do danes, lahko zaseduje Čehova kot vezočo linijo, ki se vleče od začetka do danes. V njem je našel Stanislavski, vsaj v glavnem, kar je iskal. Drame Čehova so realistične, lahko psihološke in so že zavite v nežno kopreno simbolizma. Kolorit njegovih dram je tako dušen, na videz miren, notranje razburkan. Spomnite se doktorja v Stričku Vanji ali uboge Sonje, ene izmed najlepših in najnežnejših oseb iz njegovih dram. Zunanje dejanje je skoraj mrtvo, samo včasih vzkipi kdo izmed trpečih ali kakor da se je izgubil v sebi tuje življenje, se povrne skesan, v svojo in božjo voljo vdan. Umetnost MHT je našla v

dramah Čehova višek svoje umetnosti. Nikjer ni bilo take harmonije med delom in podajanjem, kakor ravno v tem slučaju. Zato je popolnoma upravičen naziv — dom Čehova. Marsikdo je lahko opazil pri uprizarjanju drugih del Čehovsko črto MHT in s tem spoznal hibo dotične uprizoritve.

Maks Reinhardt, imenovan zapadni Stanislavski, je po mojem mnenju samo spreten njegov epigon, če tudi so ga v početku hoteli prišteti k ekspresionistom. Ako zasledujete njegove uprizoritve, najdete direktno scrodnost z umetnostjo MHT, kar jaz prištevam v epigonstvo. Le v enem je bil srečnejši in originalnejši. Pridobitve naturalističnega teatra je preizkusil v svojem pestrem reperioarju, ki zaznamuje dela iz vseh časov. On ni projiciral naturalizma, ali Čehovstva na tuja dela, ampak je v vsakem delu iskal naturalističnega momenta. Ako je bil v vsem delu samo neznaten, ga je ugledil, da je ustvaril harmonijo uprizoritve.

MHT je uprizarjal klasična dela. Vemo da je igral tudi Hamleta, ki pa se mu še do danes ni posrečil. Te slabe strani, predvsem zasužnjenje igralske umetnosti v golo podajanje življenja, psihologizem, enostransko čehovstvo, vse to je rodilo odpor.

Drama svetovne moderne literature se je daleko oddaljila od naturalizma. Saj je bila direktna reakcija njegova. Imena Maeterlinck, Hugo v. Hoffmannsthal, Verhaeren, drame raznih izmov, vse to je bila huda reakcija proti naturalizmu in umetnost naturalističnega teatra samoobsebi ni mogla slediti tihi nedramatični dramatičnosti moderne drame. Med to vrsto nedramatičnih dram, ki so vse bolj pesmi kakor dramska dela, prištevam tudi Ivana Cankarja Lepo Vido, o kateri je pri vsaki še dosedanji uprizoritvi kritika tarnala, kako za nič je, kako ni drama. Res, mnogo res, ali literarna kritika, ki še pri nas danes nima pojma, kaj je drama in kaj gledališka umetnost, je popolnoma pozabila, da tako delo v okovih naturalističnega teatra res ne more živeti.

Že v samem MHT se je rodilo nasprotovanje proti direktnemu naturalizmu, psihologiziranju in večnemu povdarjanju: igralec mora živeti in ne igrati. Počelnik reformacije je bil I. studio, kateremu na četu sta stala ravnatelj Suleržicki in režiser Vahtangov. Prvi je bil po svojem življenju bosjak, bogoiskatelj — vse mogoče življenske okolščine je pred vstopom k studiju preizkusil. V njem je bila duša, ki je hotela ljubezni, miru, sprave, skratka mirnega, tihega življenja brez posebnih konfliktov in kompliciranosti. Zato je strašno sovražil psihopatologijo na odru in režiser Vahtangov je nastopil proti sistemu, ki je ukazoval: živi in ne igraj. Povdarjal je igralčevo ustvarjanje in apeliral, da pri njegovih predstavah ljudje ne smejo pozabiti, da so pri predstavi. Kategorično je izjavil, da mora obiskovalec gledališča znati sprejemati umetnost teatra, da se mora ves čas počutiti v teatru, a ne pri stričku Vanji. Treba je, da je teater res teater.

Razbil je tudi okostenelo naturalistično scenerijo in si skušal ustvariti novo — teatersko. Delal je neumorno in ena izmed prvih, še danes igranih predstav je Gozzijeva Princesa Turandot. Scenerija

popolnoma nenaturalistična, skraj bi dejal futuristična. Samo štirje glavni igralci so bili kostumirani, ostali so bili v navadni moderni obleki, prišli v začetku igre taki na cder in eden je potegnil iz kake brezizrazne kulise kos blaga, si ga ogrnil kot plašč čez moderno obleko, drugi si je iz podobnega na cdru pred občinstvom zvil turban itd. Tako je pobijal Vahtangov naturalizem in tezo, da ljudje morajo ves čas živeti, kakor da so pri stričku Vanji itd. Osvobojeval je tudi igralsko umetnost in upeljeval igranje zaradi igranja. Povnil se je k igranju. Če tudi je kot mlad režiser umrl že l. 1922., vendar je ustvaril svojemu ensembli tako trdne temelje, da eksistira danes kot Moskovski Hudožestveni Teater II. in ima svoje gledališko poslopje v Moskvi. Glavni igralec je nečak pisatelja Čehova — M. A. Čehov. V repertoarju imajo Strindbergovega Erika XIV., Hamleta, Dickensovega Cvrčka za pečjo itd. Čehova smatrajo za najboljšega igralca Sovjetske Rusije.

Kljub Vahtangovim novotarijam, je vse njegovo delo samo reformacija, ki se od glavne teze — notranje resničnega podajanja igralčeve umetnosti tudi ni oddaljila, kolikor se je, se je samo v malenkostnih dimenzijah.

Fr. Veber:

Sokrat.

(Dalje.)

III. Sokratov nauk.

Načelno ogrodje Sokratove filozofije.

Diogen Laercij in Ciceron poročata, da je Sokrat priklical filozofijo z nebes na zemljo, da jo je uvedel v mesta in domove ter prisilil k razmišljanju o življenju, o običajih ter o dobrem in zlu. S temi izreki je v bistvu dobro označeno glavno jedro Sokratove filozofije, ki se ni več pečala s prirodnoslovnimi in nebesnimi pojavi, temveč ki je videla svoje težišče v problemu človeka. Vendar pa Sokrat ni imel dovršenega sistema, temveč le posebno filozofsko metodo, ki je nastajanje takih sistemov šele omogočala. Sokrat ni podajal dovršene miselne stavbe same, pač pa sredstva, ki bi bila za tako stavbo potrebna. Ni učil nikake filozofije, pač pa je učil, kako naj se filozofira. V tesni zvezi s tem je tudi dialogičen značaj njegovega pouka. Po vseh sporočilih je vprav filozofski **razgovor** najznačilnejši znak Sokratovega prosvetnega udejstvovanja in zato tudi ni čuda, da je njegov največji neposredni učenec, Platon, ustvaril dialog kot tipično obliko filozofskega pouka. In s tem dialogičnim značajem Sokratovega delovanja sta v najožji zvezi še dva druga činitelja, ki sta za njegovo filozofijo enako značilna. Mislim na Sokratovo »ironijo« in pa na njegovo dialektično »preizkuševanje« ljudi. Sokrat ni »sam« poučeval, temveč je samo po razgovoru z drugimi izkušal priti do njihovega znanja ter neznanja, pri čemer se je njegova izpoved, da sam nič ne ve, prečesto spremenila v

spoznanje, da velja to še v tem večji meri za druge. In tako sta v istini oba pojava, sokratična ironija in sokratično preizkuševanje ljudi naravna posledica orisanega dialogičnega načina Sokratovega pouka. In zato končno obenem ni čuda, da je Sokrat po vseh sporočilih nahajal najelitnejše torišče svojega delovanja v mladini, s katero se je najraje filozofsko razgovarjal in katero je v tem smislu obenem preizkuševal v to svrhu, da jo navduši za strogo logično mišljenje na eni strani ter za pravo krepostno življenje na drugi. Sokratova vzgoja mladine je bila logično — n r a v s t v e n a. In videli bomo, da korenini tudi to dejstvo v globinah njegove filozofije same.

Glede načelne vsebine Sokratove filozofije sporoča Aristoteles v svoji »Metafiziki«, da je Sokrat iznašel takozvano i n d u k t i v n o i n d e f i n i t o r i č n o metodo, torej metodo, ki izhaja iz posameznih slučajev in skuša tem navodnim potom priti do splošnih ugotovitev, na drugi strani pa še metodo, kako dobiti pojme, kojih veljavnost ni več omejena na noben čas in na nobene razlike med posameznimi subjekti, ki jih imajo ali nimajo. Tako sta pri Sokratu tudi obe ti metodi organično druga z drugo spojeni, kolikor je namreč bilo njegovo definatorično postopanje naravna posledica njegovega induktivnega razmišljanja. S tem, da je izhajal iz posameznih slučajev, je samoobsebi prihajal tudi do pristojnih pojmov, ki jih je iskal. Kot ono polje pa, na katerem da je Sokrat predvsem ti svoji metodi uprabljaj, označuje Aristoteles v isti svoji knjigi e t i č n o polje. In zato že zdaj ni čuda, da moremo in moramo vprav Sokrata imenovati prvega ustanovitelja znanstvene etike. Glavni sem spadajoči Sokratov nauk pa da je koreninil v Sokratovi tezi, češ, da ni razlike med teoretičnim spoznanjem in praktičnim dejanjem, ozir. da vsaj na etičnem polju oboje že načelno sovpadе, da je tu slučaj, ko kdo ve, kaj je etično dobro, naravnost identičen s slučajem, ko je kdo tudi sam v istini etičen. Tako nahajamo n. pr. v Aristotelovi »Nikomahovi etiki« tile izjavi: »O vseh krepostih je trdil, da so modrosti . . .«; »o krepostih je smatral, da so neka vedenja; pri vseh da gre samo za znanje.« Tem važnejše pa je, da najdemo te načelne Aristotelove podatke o glavni metodi in glavni vsebini vse Sokratove filozofije povsem potrjene tudi pri Ksenofonu in Platonu, za nas najvažnejšima neposrednima učencema Sokratovoma. Zato naj primeroma sledijo še nekateri njuni podatki, ki lepo osvetljujejo Sokratovo oboje metodo na eni strani kakor tudi kardinalno vsebinsko načelo njegove filozofije na drugi.

Glede induktivne Sokratove metode poroča Ksenofon v svojih »Spominih« (govori Sokrat): »Vsekakor vedi to, da slede ljudje v vsaki reči po navadi tistim, o katerih smatrajo, da so v tisti stvari najbolj izvežbani; tako n. pr. slede v bolezni predvsem tistemu, ki ga smatrajo za najboljšega zdravnika, v plovbi tistemu, ki ga smatrajo za najboljšega krmarja, v poljedelstvu tistemu, ki se jim zdi na tem polju najbolj izobražen . . . ali torej ni povsem naravno, da slede tudi v jahalni umetnosti vsi drugi predvsem tistemu, ki se zdi, da največ ve, kaj vse je tu potrebno«. Enako spada sem sledeče Platonovo mesto iz dijaloga »Gorgija«: »Krovec je tisti, ki se je naučil krovstva . . . muzik oni, ki se je naučil glazbe . . . zdravnik oni, ki se je naučil zdravstva . . . kar

kdo dela in po kakršnemkoli vedenju, vsekakor je vsak dejanski to, česar se je naučil... Ali torej po vsem tem ni tudi pravičen tisti, ki se je pravičnosti naučil?« Glede po Aristotelu omenjene definitorične Sokratove metode pa poroča zopet n. pr. Ksenofon v istih »Spominih«: »Vedno se je razgovarjal o človeških zadevah, pri čemer je povpraševal, kaj je pobožnost kaj nepobožnost, kaj lepota kaj grdota, kaj pravica kaj krivica, kaj modrost kaj brezumnost, kaj pogumnost kaj strahopetnost, kaj država kaj državnik, kaj človeška vlada kaj človeški vladar. In poleg vsega tega še o mnogem drugem, kar naj bi po njem vsi vedeli, kolikor naj bodo popolni...« Še jasnejše pa je sledeče Ksenofonovo poročilo: »Nikoli ni pozabil v družbi povpraševati, kaj da je vsaka reč.« Podobno se glase tudi vsa Platonova sem spadajoča poročila. Obenem prikazujejo že podani primeri gori omenjeno organsko zvezo med Sokratovo induktivno in definitorično metodo. Sokrat zahteva po navadi od tistega, s katerim se razgovarja, predvsem definicije, n. pr. pogumnosti, lepote, kreposti itd. In po navadi mu drug hitro podaja take definicije, ki pa se izkažejo, merjene na posameznih slučajih, kot nezadostne, take, da jih je treba popraviti. V to svrhu služijo nadaljnji posamezni slučajji, ki se tako dolgo nadaljujejo, dokler ne prideta oba, Sokrat in njegov drug, do končne definicije — ali pa se razgovor prekine. In v tem smislu je v istini vse induktivno Sokratovo postopanje v službi njegovega definitornega, ki ga ima obenem za svoj glavni in edini cilj. In prav tako je zdaj kaj umljivo, kako da je na temelju te in take metodike vzrastla in morala vzrasti sokratična ironija na eni strani in enako sokratično preizkuševanje ljudi na drugi. Ta ironija ni bila namenjena — zasmehu drugih ljudi, temveč v njej naj bi se le prikazovala namišljenost tako zvanega človeškega znanja. In tisti, ki ga vse to ni »žalilo«, je prihajal samoobsebi do pravega znanja, prestana preizkušnja ga je v bistvu zboljšala.

Naj sledi še poseben primer iz Ksenofonovih »Spominov«, v katerem je združeno oboje, induktivno in definitorično Sokratovo postopanje in ki nas vede obenem tudi na gori omenjeno glavno polje, na katerem se je vsa Sokratova miselna metodika dejanski udeleževala. Gre za definicijo krivice. Prvi odgovori, ki jih Sokrat v tem smislu dobiva, se glase, da dela krivico n. pr. tisti, ki vara, ki stori komu kaj hudega, ki žene koga v sužnjost itd. Toda nadaljnji posamezni slučajji pokažejo, da se vsa taka dejanja vrše v slučaju vojske napram sovražnikom in da jih vprav v tem slučaju ne moremo smatrati za krivična. Tako pa sledi nadaljnji odgovor, češ, da so taka in podobna dejanja krivična le toliko, kolikor se vrše napram prijateljem. Toda zopet pokažejo nadaljnji posamezni slučajji, da je tudi ta definicija še nezadostna. Kajti saj ne dela nikake krivice tisti, ki n. pr. svojega bolnega sina le v to svrho vara, da ga takó prisili k izpitju zdravila, ali ki n. pr. svojemu obupanemu prijatelju bodisi tajno bodisi s silo vzame meč, s katerim se hoče ta umoriti itd. Šele iz vseh takih posameznih slučajev sledi končna korektura one prvotne definicije v tem smislu, da so vsa poprej omenjena in podobna dejanja le toliko krivična, kolikor se vrše napram prijateljem z n a m e n o m, jim škodovati.

Pride na vrsto kardinalna v s e b i n s k a točka Sokratove filozo-

fije, kakor jo v prejasni luči prikazuje Ksenofon v svojih Spominih lakole: »Ni razlikoval med modrostjo in npravstvenostjo, temveč znak modrega in dobrega človeka mu je bil v tem, da lepoto in dobroto spozna in ji sledi, kakor še v tem, da pozna grdoto in se je ogiba. Ko pa smo ga dalje vprašali, ali smatra za modre in krepostne tudi tiste, ki pač vedo kaj naj store, a delajo nasprotno, je odgovoril: 'Prav tako ne kakor jih tudi ne smatram za nespametne in nebrzdane. Kajti mnenja sem, da izbirajo vsi med vsem možnim to, kar smatrajo, da jim koristi in da samo vse to tudi uresničujejo. Zato obenem mislim, da tisti, ki ne ravnaajo prav, niso ne modri ne krepostni.' Tudi pravičnost in vse ostale kreposti je imenoval modrosti. Kajti pravičnost kakor sploh vse, kar se vrši s krepostjo, da je lepo in dobro. In niti bi oni, ki to poznajo, si mesto tega izbrali kaj drugega, niti ne morejo vsega tega dejanski izvrševati tisti, ki je ne poznajo: če bi pa to poizkusili, bi vse to zgrešili.« Kakor vidimo so tu, v glavnem pravilno, podane tri glavne točke vse Sokratove etike. Kolikor naj sovpade krepost z — vedenjem, je in mora biti kaj takega, kar je učno. Krepost da je učna. In če naj drugič vsaka krepost sovpade z vedenjem — pravega ravnanja, tedaj nahajamo v bistvu le — eno krepost. Kajti vse posamezne kreposti se tedaj razlikujejo druga od druge le toliko, kolikor gre pri tej kreposti za vedenje teh in teh činiteljev, pri drugi kreposti za vedenje drugih činiteljev itd.; v vseh slučajih pa gre za enako vedenje vsega tega, kar prihaja v poštev v še tako različnih slučajih človeškega ravnanja. In če je tretjič edino pravilno ravnanje tisto ravnanje, ki pospešuje pravo korist človeka, t. j. njegovo srečo, tedaj je v zvezi s prejšnjima dvema točkama sama po sebi dana sledeča — sokratična definicija kreposti: **krepost je vedenje tega, kar dela človeka srečnega.**

Tako pa se torej zdi, da je Sokratova etika — etika tako zvanega evdaimonizma ali utilizma, ozir. da ji je vrhovni postulat le načelo človeške sreče ali koristi. Poznejše analize, s katerimi bomo izkušali odkriti posamezne strani Sokratovih nazorov in v tem smislu podajali njegov nauk tudi v vseh načelnih podrobnostih, bodo nam pač pokazale, da se ta Sokratov evdaimonizem ali utilizem ne sme zamenjati z vsakojakimi poznejšimi sem spadajočimi etičnimi teorijami, najmanj pa z onim etičnim utilizmom, kot je toliko stoletij pozneje vzrastel na Angleških tleh. V okviru pričujočega crisa najsplošnejših načelnih strani vsega Sokratovega nauka pa naj sledi le še kratek izkaz, da Sokratove etike vsekakor ne moremo istovetiti z onim nizkim evdaimonizmom ali utilizmom, ki vidi glavno načelo vse človeške morale samo v kakršnemkoli, pa najsi še tako nizkem uživanju.

Preči temu govori prvič že Sokratovo ostalo življenje samo, ki je bilo nekaka nepretregana veriga najidealnejšega samozatajevanja in to v korist drugim, ne niemu samemu. In v ozki zvezi s tem in takim dejanskim njegovim življenjem je tudi dejstvo, da govori Sokrat predvsem o treh krepostih, o **vzdržnosti, pravičnosti in pogumnosti** (*σωφροσύνη, δίκαιον, ἀνδρεία*). Vprav te kreposti pa se kaj malo strinjajo z idealni onega nizkega evdaimonizma in utilizma, kakor ga je pozneje pač razvil n. pr. že Sokratov učenec Aristip iz Kirene. Saj vprav te kreposti zahtevajo od tistega, ki naj jih ima, da se v večini slučajev

energično odreče vsemu temu, kar se na splošno smatra za človeško srečo, namreč dnevnemu vsakojakemu »uživanju«. Tretjič spada sem ves že pri priliki crisa Sokratovega življenja omenjeni njegov boj proti vsemu relativizmu in nihilizmu tedanjih sofistov. Vprav na etičnem polju je bila Sokratu v to svrhu potrebna neka trdna psihološka baza, ki naj bi oni relativizem in nihilizem že z biološko-psiholoških vidikov vedla ad absurdum. Če je n. pr. sofist Hippias postavam in postavnim zvestobi odrekal vsako objektivno veljavnost, ker da se menjavajo od časa do časa celo v okviru iste države, je Sokrat to argumentacijo pobijal s tem, da je opozarjal na ono korist, ki izvira iz zvestobe napram postavam državni celoti na eni strani kakor tudi njenim poedinim članom na drugi. In če isti Hippias z enakimi argumenti zavrača objektivno veljavnost prepovedi spolnega občevanje med starši in otroci, češ, da taka prepoved ni povsod vpeljana, opozarja nasprotno Sokrat na dejstvo rasne degeneracije, ki bi izvirala in dejanski izvira iz takega občevanja, in dobiva tako zopet s pomočjo pojma koristi sredstvo, ki mu omogoča videti v prepovedi onega spolnega občevanja pravi zakon in to brez ozira na vprašanje, ali je ta prepoved povsod vpeljana ali pa ne. Četrtrič pa je v tem stiku še pomniti, da meri Sokrat tudi vse ostale pojave z vidika njih take ali drugačne koristi, n. pr. tudi človeško razmerje do bogov, da celo zgolj znanstveno ali teoretično človeško udejstvovanje. Ta vidik je obenem tistih vidik, ki je Sokrata samega nagnil k temu, da se ni več po vzoru prejšnjih starogrških filozofov pečal z različnimi problemi ostalega svetovja: človeku da bolj pristojna pečanje s pojavi, ki so njemu samemu bližji, kajti v ostalih vprašanjih, kakor se tičejo n. pr. vsega nebeškega vesoljstva, da ni možna nobena prava točnost človeškega spoznanja kakor tudi da to spoznanje ne donša nikake koristi.

Kdor vse to vpoštevava, ne more dvomiti, da gre pri Sokratovem pojmu »koristi« kvečemu za — p r a v o korist, torej za vprašanje, kaj je v istini ali objektivno za človeka dobro in kaj ne, katere pojave n a j smatramo za vredne našega zanimanja in katere ne. Posredno dokazuje to interpretacijo tudi dejstvo, da pri Sokratu po najjasnejših Ksenofonovih in Platonovih sporočilih sledeči pojmi: dobro, lepo in koristno (*ἀγαθόν, καλόν, ὠφέλιμον*), enostavno sovpadajo. In k temu vprav pri Sokratu tu ni povdarka na »koristnem«, temveč na lepem in dobrem, tako da gre pri Sokratu pravzaprav za neko zamenjavanje našega »modernega« in hkrati vsakdanjega pojma koristi s pojmom lepote in dobrote, ki sta — staremu Grku itak bila enakovredna. In če torej Sokrat zopet po nedvomnem Ksenofonovem in Platonovem pričevanju trdi, da ne more nihče prostovoljno in vedoma grešiti, ker da ne more nihče vedoma ravnati proti lastni koristi, se vse to zdaj le toliko pravi, da ne more ali — da bi ne moglo grešiti bitje, ki bi resda spoznalo v vsakem pogledu — pravo svojo korist. Ta korist je kajpada le umska in npravstvena popolnost človeka; torej pa je naravnost tautološko jasno, da »vedoma« proti — pravi svoji koristi ne moremo ravnati.

(Dalje prih.)

ZAPISKI.

Kratek razgovor z novim gosp. upravnikom.

Začetkom februarja je bil na mesto dosedanjega upravnika Narodnega gledališča v Ljubljani g. Mateja Hubada imenovan ing. prof. g. Ralo Kregar. Čakali smo nato nekaj časa na objavo kakšnega programa novega upravnika — namesto tega pa smo dočakali v naših dnevnikih samo nekaj beležk, ki so se vse več ali manj ogorčeno in nezadovoljno izražale o izvršenem imenovanju. Vsi naši politični listi, ki prej skozi vse leto niso imeli niti enega konkretnega predloga, koga naj bi država nastavila za intendanta, so zdaj po imenovanju zagnali veliko prepiranje, češ, da smo imeli za to mesto vendar tudi dobi boljših in zaslužnejših kandidatov. Vrhtega pa so uredništva naših političnih dnevnikov (ki trdijo, da pišejo tudi o kulturi!) tako slepo zagrizena in ozkosrčna, da načelno odklanjajo vsako nastopno izjavo novega upravnika samega kakor tudi vse povsem nedolžne interviewe, ki so pri takih prilikah povsod drugod običajni in za dobro urejani dnevnik naravnost dolžnostni! Vse to škandalozno počelje ni niti več žalostno — tako umazano je in tako ogabno, da se mlademu človeku upira pisati o takih »kulturnih« principih.

Spričo teh in podobnih razmer sem se napotil h g. profesorju Kregarju in ga naprosil za kratek razgovor, ki mi ga je tudi ljubeznivo in radevoljno dovolil.

Ker za oficijelne interviewe nimam nobenih izrazitih talentov, je umevno, da sem stavljal vprašanja brez vsakega posebnega premišljevanja in reda in da sem se zanimal zlasti za tista, ki se mi zdijo trenutno za pametno upravljanje našega gledališča najbolj pereča in važna. Na vsa ta vprašanja sem dobil kratke in vpludne odgovore, ki jih v naslednjem — seveda v ekscerptu — objavljam.

Gospod upravnik, nastopili ste svojo službo v zelo kritičnem času. Iz Vaših člankov v „Samoupravi“ sklepam, da ste se tudi Vi približje bavili z vzroki sedanje krize našega gledališča. Razen splošno kulturno-političnim prilikam v naši državi pripisujete velik del krivde tudi sistemu dosedanjega gledališkega vodstva. Za izboljšanje tega sistema imate gotovo svoje podrobne načrte. Ali Vas smem prositi za nekaj tozadevnih podatkov?

V pojasnilih glede svojih načrtov sem vedno na razpolago. Vprašajte, prosim.

Gotovo ste opazili, gospod upravnik, da je prejšnja uprava posevala mnogo več pažnje operi kakor pa drami in da je dramo vobče zelo zapostavljala in zanemarjala. Ali hočete storjene krivice popraviti?

V notranje poslovanje obeh gledališč za zdaj še nimam vpogleda, vem pa seveda, da bo treba v operi in drami marsikaj spremeniti, pa najsi bo to v umetniškem ali upravnem oziru. Moje prvo stremljenje bo vsekakor, da postavim dramo in opero v pravilno medsebojno razmerje. Na noben način ne bom dopustil, da bi uprava izdajala za operne potrebe relativno mnogo večje vsote kakor za dramo.

Kaj mislite o repertoarju, zlasti modernem?

Predvsem, da ni sistematičen in da mu manjka načrta. Modernega pa je premalo. Občinstvu moramo nuditi kolikor mogoče pester, pa tudi sodoben spored. Stremel bom za tem, da pridejo v našem repertoarju na vrsto vedno le najznačilnejša dela raznih časov in narodov. Pri sestavljanju repertoarja — kar je treba storiti na vsak način vsaj za eno sezono naprej — bom prosil nasvetov raznih literarnih in glasbenih izvedencev, s čemer preide del odgovornosti avtomatično tudi na tiste, ki so mi svetovali. Gojili bomo pa tudi veseloigro in opereto, čeprav to nekaterim kritikom ne bo morda po okusu. Neutajljivo je, da si ljudje želijo zabave. Stojim na stališču, da je vsaka stvar vprizorljiva, gre samo za to, da se io vprizarja v dostojni obliki. Upam sicer, da števila predstav ne bo treba več omejevat, resno pa se ukvariam z mislijo, da bi namestil visoko dramo, literarno komedijo in opero v sedanjem opernem gledališču, ki je večje in ki bi nosilo potem značaj nekakšnega reprezentativnega zavoda, dočim bi v sedanjem dramskem gledališču igrali veseloigre, operete, ev. tudi lažjo, ljudsko dramo in pa razne, recimo literarne oz. gledališke poskuse. Poskušati je namreč treba na vsak način, sicer bomo vedno zaostajali in zapadali v letargijo. Vstopnino bi nastavili v opernem gledališču zelo nizko, tako, da bi bile predstave dostopne tudi širšim in manj rremožnejšim slojem, dočim bi vstopnino v dramskem gledališču nekoliko zvišali, posebno za opereto. Potem pa se bom trudil doseči pri vladi, da bomo vračali samo dohodke od predstav iz opernega gledališča, dočim bi dohodke od operet, zabavnih komadov itd. iz dramskega gledališča porabili za opremo predstav onega, recimo reprezentativnega gledališča. Na vsak način bomo to v praksi poskusili in upam, da se bo tudi obneslo.

V zadnjih časih smo večkrat govorili o nesmiselnem gospodarjenju z režiserji v naši drami in operi. Ali se Vam ne zdi zlasti tukaj neohodno potrebna hitra in nametna ureditev?

Število režiserjev bomo v drami omejili brez vsega na tri, kvečjemu na štiri. V poštev prideta samo po sebi umevno gg. Skrbinšek in Šest, za tretjega oz. četrtega pa moja sodba še ni dozorela. V operi bomo morali ostati za zdaj še pri starem, toda kakor hitro mi bodo dovolile budžetarne prilike, bi želel angažirati tudi tam strokovnega opernega režiserja.

Ali ste videli, gospod upravnik, zadnje režije Milana Pučlja n. pr. „Joy“, „Slabo vest“ in „Mirandolino“? Ali se Vam ne zdi, da ima g. Pučelj od vseh ostalih režiserjev naše drame (t. j. vseh, razen Skrbinška in Šesta) še največ zposobnosti za režiserja?

Tega Vam žalibog ne morem povedati, ker teh predstav do danes še nisem videl. Na vsak način pa bi rad vsakemu ponudil vsaj enkrat priliko, da pokaže kaj zna.

Kakšno stališče zavzimate napram članom našega gledališča, ki ne obvladajo v zadostni meri slovenskega jezika?

V principu: odklonilno. Že pred leti sem pisal nekje, da je predpogoj dramskega igralca obvladati jezik. Seveda moramo tukaj ločiti možnosti v operi in možnosti v drami. V operi bomo morali najbrž

še vedno računati s kompromisi, kajti če ob pomanjkanju (poudarjam: ob p o m a n j k a n j u) domačih pevcev ni mogoče dobiti pevca, ki bi se naučil svojega teksta v zahtevanem času slovensko, v ostalem pa je zelo zmožen, potem mislim, da je boljše nekaj v tujem jeziku kakor pa nič v slovenskem. Drugače je to seveda v dramih, kjer bomo posebno napram ruskim in češkim rojakom precej rigoroznejši kakor napram Hrvatom ali Srbom, to pa zato, ker je v prvem primeru razlika med jeziki mnogo občutnejša in pa, ker je tudi sicer možnost mnogo manjša, da se Rusi ali Čehi našega jezika v zadovoljivi meri naučijo.

Naš gledališki naraščaj je brez šole in brez vsake javne materialne podpore. Ali ne mislite, da bi morala skrbeti uprava za gled. naraščaj tudi v poučnem oziru?

Brez dvoma. Posebno talentirane mlajše člane bomo gotovo pošiljali tudi v inozemstvo na študije, kajti gledališča evropskih vele-mest so v tem oziru še vedno najboljša šola. Na splošno se bom trudil doseči, da bomo angažirali samo izšolane igralce in pevce. Za neke vrste pripravljalo šolo smatramo lahko pri nas Slovencih tudi naše diletantske odre. Poskrbeti pa bo treba seveda tudi za dramatično šolo. Mislim, da bi moralo na tem polju storiti marsikaj naše Dramatično društvo, ki ima, kakor veste, za vzgojo naraščajja poseben fond. Govoril sem zadnjič o tem z gospodom Govekarjem, tajnikom Dramatičnega društva in on mi je rekel, da je Dram. društvo bilo doslej in da bo tudi v bodoče vedno pripravljeno podpirati domačo dramatično šolo, da pa zahteva za to tudi svoje posvetovalne in soodločujoče pravice. Natančnega odgovora vam trenutno sicer ne morem dati, izjavljam pa, da bo uprava takoj stopila v tozadevna pogajanja in upam, da bomo v zvezi z Dram. društvom otvorili svojo lastno dramatično šolo, ki bi jo pozneje morda lahko celo priključili drž. konzervatoriju.

Ali mislite, da bo z ozirom na znižanje letošnjega budžeta redukcija gled. ošobia neobhodno potrebna?

Na to vprašanje vam zanesljivo ne morem odgovoriti, ker še nimam nobenega vpogleda v gledališke račune. Mislim pa, da bo delna redukcija vsekakor potrebna.

Ljudje na deželi se pritožujejo, da od takega gledališča ničesar nimajo in da jih zato tudi prav nič ne briga. To je brez dvoma res. Ali mislite kaj ukreniti, da bi temu zlu odpomogli in da bi tudi naše ljudstvo imelo koristi od gledišča, katero pravzaprav s svojimi davki vzdržuje?

Te pritožbe so čisto gotovo upravičene. Uvesti mislim za prvo silo predvsem gostovanja po drugih mestih Slovenije, razentega pa bi hotel napraviti iz našega gledališča nekakšno centralno matico za naše diletantske odre. to se pravi, prirejali bi predavanja, poučne tečaje, izposojevali garderobo, pomagali povsod z nasveti itd. V ta namen nameravam spisati tudi knjigo za diletante, v kateri bom obravnaval problem enotnega tipa naših podeželskih društvenih domov in enotne inscenacije. za razne druge v poštev prihajajoče panoge pa bom prosil za sodelovanje gg. Skrbniška, Šesta, Vavpotiča in druge.

Vsekakor bomo skrbeli, da bomo z vsemi slovenskimi diletantskimi odri v čim najtesnejši zvezi.

Kaj misute o naših gledaliških kritikah in poročilih v revijah in dnevnikih?

Prvič so zelo redke, drugič zelo enostranske. Naši poročevalci pišejo največ o literaturi, o režiji malo manj, o igri ali celo inscenaciji pa najmanj. Mogoče bomo odpomogli temu pomanjkanju s tem, da bomo vabili kritike tudi k skušnjam. Če bo pomagalo, bo to gledališču samo v korist, v neugodnem primeru pa bo zame to šola in se bom znal tudi temu primerno orijentirati.

Dovolite mi še eno vprašanje, gospod upravnik: kaj pravite k pozdravom, ki ste jih brali z ozirom na Vaše imenovanje v „Jutru“, „Slovcu“ in „Narodnem Dnevniku“? Ali se Vam ne zdi, da igrajo tukaj veliko vlogo tudi politični ali celo osebni vidiki?

Večinoma politični, le v enem listu so vzroki tudi osebni, ki pa imajo spet politično ozadje. Lepi taki pozdravi sicer niso, toda vznemirjajo me ne preveč, posebno, če pomislim, da so vsi ti listi vso dolgo dobo, ko sem kandidiral, trdo molčali. Zakaj niso pisali prej? Jaz imam mirno vest: kdor pozna moj poklic, vé, da materijalnega dobička v novi službi nimam nobenega, z gledališčem se bavim že dolgo let, veselje do dela imam — v koliko pa sem za mesto upravnika kvalificiran, pa bo pokazala bodočnost. Za mesto sem prosil sam in zato se tudi v polni meri zavedam, kakšno odgovornost prevzemam. Zavedam pa se tudi tega, da bom gledališče ali dvignil ali pa bom z njim vred padel tudi jaz. —

S tem je bil v glavnem razgovor zaključen. Gospodu upravniku sem se za prijazna pojasnila zahvalil in se poslovil.

Domov grede pa sem premišljeval: z vsemi našimi dosedanji upravniki smo imeli v enem ali drugem oziru precej slabihkušenj in zato je naravno, da smo zdaj nekoliko previdni in rezervirani. Osebnost se z izvajanjem g. upravnika v vseh posameznostih sicer ne strinjam, toda priznati je treba — če se mu bo posrečilo izvesti samo polovico njegovih načrtov, bo naše gledališče vsaj za bližnjo bodočnost izdatno okrevalo. Kdor more in zna — naj pomaga.

Ciril Debevec.

Dva večera v Mestnem domu.

Po dolgem presledku — od pogina ljubljanske ljudske univerze — je bila naši javnosti vendar dana prilika, udeležiti se javnega razpravljanja o važnih slovenskih kulturnih vprašanjih. Naše kulturno življenje preživlja težko krizo in javnost je o vsem tem zelo malo poučena, saj je čisti papir naših dnevnikov predragočen, da bi ga vporabliale redakcije za razna informativna poročila in polemike. (Politika, to je danes dušna paša za mlado in staro, in NB. zanič politika!) In tako je 18. januarja t. l. predaval abs. phil. Ciril Debevec o krizi slovenskega gledališča, problemu, ki je ostal skoro nedotaknjen, odkar imamo Slovenci svoje gledališče z državno subvencijo in z umetniškim osobjem, s silo porazdeljenim v pro-

blematične rubrike zakona o državnih »činovnicih«. Vest o redukcijah naših igravcev, menda radi nekakšnih pomot v državnem proračunu na naslov štednje v slovenskih pokrajinah, je razburkala v prvi vrsti prizadete igravce, da so manifestirali z zastopniki političnih strank in raznih več ali manj kulturnih društev proti socialni krivici, ki bi skoro zadela štirideset članov našega gledališča. (Beseda o sistematičnem demontiranju slovenske kulture je padla le poredkoma!)

To navidez akutno obliko krize slovenskega gledališča pa je predavatelj pokazal поблиže, da je bila vidna na dnu stara bolezen, ki jo ima na vesti v prvi vrsti birokratizacija take institucije, nezmožna uprava, potem umetniško osobje samo ter naša javna, dnevna in revijalna kritika. Iz vsega razbiranja zanesljivega in primarnega gradiva ter pravih sklepov je predavatelj opozoril hkrati na točke, ki pridejo pri trajni sanaciji takih in sličnih neprilik v pošte. Po predavanju se je razvila krajša debata, ki jo je vodil univ. prof. dr. France Kidrič. Javnost se je z izvajanjem predavatelja strinjala, kar je dokazala z živahnim pritrditvjem. Priznati je treba, da je bil ta večer važen dogodek v našem kulturnem življenju, ker je bila javnost poklicana k reševanju tako važnega vprašanja. Le eno je značilno: da so se štirje člani uprave neoficijelno udeležili predavanja po svojih zakonskih zastopnicah...

* * *

Drugo predavanje je imel dne 25. januarja t. l. tajnik Društva slovenskih književnikov, tudi o raznih važnih problemih, le da je bil ta poskus manj posrečen. Pred predavanjem je stopil na oder bivši urednik naše revije in pozval predavatelja v imenu »Mladine« in »Križa na gori«, da dopusti koncem konca tudi javno debato v popravo raznih predvidenih neresnic. »Človek z bombami« je vzel poziv molče na znanje in začel. Trudil se je pokazati našo narodno dušo, razlagal je poslanstvo umetnosti in govoril celo o grški literaturi. Povzpel se je do propagiranja l'art pour l'artizma in navdušeno priporočal zbranemu občinstvu nujno doslednost in izvajanje konsekvenc v eventualno nastopivših moriteljskih nagonih. Dalje se je »božji poslanec raz Jutrovo« potil cceniti idejno strukturo »Mladine« in »Križa na gori«, pri čemer pa se je krepko primerjalo, da ga zbrano občinstvo ni povsem doumelo. Kar nas je boljših spominarjev, smo si zapomnili zlati to, da redi naša javnost na svojih persih v »Mladini« komunističnega gada, v »Križu na gori« pa religiozno zamaknjene meta-fizika. Svoje slabokrvne slutnje je podprl z zanesljivimi citati iz ene same številke lista, iz enega samega članka, enega samega odstavka, da celo enega samega stavka (kakor je dobro konstatiral neki medklicnik). Čuli smo tudi glas »Italijanskega Tutankamna«, da je Vidmarjeva »Kritika« edino zveličavna revija, ki ima obenem popolno pravico do obstoja. Tudi duševne predstave o gledališki seziji 1926/27 so bile tolsta krma za tiste poslušavce, ki radi poslušajo diletantske izume in ki niso teden preje čuli o teh zadevah dobre besede. — Po končanem govoru je publika pričakovala stvarne debate o posameznih točkah, vendar ji tega veselja ta spomin-literat ni privoščil, ker je naravnost mojstrsko odskakljal iz dvorane in pozval službujočega stražnika, naj zbrano gospodo opozori, da je on sam končal in da naj se narod, ne glede na svoje duševne potrebe,

razide. Ali mož postave je po težkem notranjem boju odklonil junakovo zahtevo in dovolil govoraželjni gospodi, da entuzijastično očrta govornikove zasluge za kulturo in jugoslovansko umetnost. Tudi ta večer je imel svojo dobro stran: zbrana gospoda je spoznala njega — Antona Podbevška — ki mu bo bojda v kratkem dano opustiti svoje častno pritikalno: tajnik slovenskih književnikov.

Alfonz Gspan.

J. Vidmar „De mortuis nil nisi bene“.

J. Vidmar je napisal v »Kritiki« II./3. članek z gornjim naslovom; povod tej razpravi je dala publikacija »Dr. Klement Jug«, ki jo je izdalo dijaško društvo »Adrija« v Gorici. Vidmar piše: »... očitno pretirano prizadevanje izdajati pokojnega Juga za genija in ga primerjati z največjimi možni sveta ... ne temelji samo na čuvstvu, marveč tudi na spoznanju, ki se mi zdi krivo. In temu velja moja pozornost...« (»Kritika«, str. 36). Gre mu predvsem za Vebrovo študijo o svojem učencu in za dr. Bartolov članek »Dr. Jugov etični nazor«. Če izluščim jedro Vidmarjevih tu izraženih misli, bi bilo reči, češ, da zagovarja Veber v omenjeni publikaciji krivo spoznanje, da je zatajevanje, ki izhaja iz samoljubja svetniško, da je askeza človeški vzor. Gotovo bomo Vidmarju radi priznali, da zatajevanje, ki ima svoj izvor v samoljublju ni svetniško in tudi, da askeza ni človeški vzor; gre le za vprašanje, ali je Veber v istini vse to trdil ali ne.

Poglejmo kar str. 67 s: ... Njegovo (Jugovo) življensko stremljenje je bilo i da uravnava po lastnem nauku tudi vse svoje dejanje in nehanje ter da kratkomalo izloči iz svoje narave vse to, kar pretežno večino ljudi neomikanih, neučenih in učenih, toliko ovira, gledati odkritosrčno, brez ozira svojemu »velikemu in važnemu jaru« v oči. Jug ni stremel samo po avtonomiji svojega teoretičnega mišljenja, temveč še v večji meri po avtonomiji svojega dejanskega življenja; dobro se je zavedal, da je prav druga avtonomija pogoj prve, ne pa narobe. V tem neprekosljivem svojem stremljenju, je postal mojster klasične samovzgoje: začel je z radikalno eliminacijo najnedolžnejših »navadic« in »razvadic« in se je končno povzpел do vrhunca, do katerega je dospelo pičlo število mož šele v pozni starosti, v taki mladosti pa smo istiniti reformatorji. Ta singularni nagon »sebe takorekoč eliminira in prekvasi samo s tem, kar spoznam, ali vsaj smatram za objektivno lepo, resnično in dobro, predvsem pa resnično in dobro, sem opazil pri njem že tedaj, ko sem ga odvezel umetnosti in izročil vedi, strokovni filozofiji.« Tako Veber. Eliminacija »navadic« in »razvadic« torej po njegovem prepričanju sploh ni imela svojega izvora v Jugovih a s k e t s k i h t e ž n j a h, pač pa v njegovem stremljenju biti a v t o n o m e n t u d i v okviru dejanskega življenja. Če beremo naprej, izvemo, da naj bi Jugovo skoroda svetniško samozatajevanje »služilo končni izravnavi silnega konflikta med zavedno in podzavedno sfero njegove osebnosti, med njegovim zavednim stremljenjem, sebe samega nekako eliminirati, pa med njegovim nezavednim in bistveno močnejšim gonom, prav tem potom sebe samega tem bolj afirmirati. In njegova velika radost, da mu na ta način postaja vedno več duševnih energij, ki jih drugi morajo porabiti za kritje neplodnih ter samo po podedovanju ali navadi nastalih potreb, prostih za

kulturno delo, je ta konflikt pač blažila, ni pa ga mogla izbrisati« (str. 68 s). Kdor je prečital prejšnje mesto, vidi, da pomenja »sebe samega afirmirati« toliko, kot afirmirati svoje stremljenje po nagonski pravilnosti, po avtonomiji takega doživetja. Samozatajevanje torej tudi ni imelo svojega izvora v samoljublju, služilo je le v ta namen, da oprostí čim več duševnih energij za kulturno delo. In še: Veber imenuje Jugovo težnjo sebe eliminirati in sebe afirmirati — gon; kako je mogoče, da spravlja Vidmar s tem v paralelo oni tip, kjer gre za »zatiranje slabosti, ki jih človek neživo ali zgolj razumarsko spozna za slabost?« (Kritika str. 37.) Ali je sploh mogoče doživeti to ali ono prvotneje, torej bolj živo, nego potom gona?

Iz vsega tega postane jasno, da gre v Vidmarjevem slučaju za razumevanje spisa, ki se ne more imenovati adekvatno. V omenjeni publikaciji je Veber namignil, kaj da mu je etični vzor, jasno pa je to izrekel v svoji Etiki, kjer kaže ves sistem, »da je glavni in zadnji v strogem pomenu besede objektivni cilj življenja baš — vseskozi pravilno, kakor umsko tako nagonsko življenje«, edini objektivni smoter življenja da je, približati se vsaj bolj in bolj temu idealnemu stanju. (Etika str. 569.) K temu še poudarja in teoretično izkazuje, da gre in naj gre predvsem za pravilnost pravnagonskega življenja. Tudi s te strani je torej videti, da Vebru etični vzor ni askeza, — ne asket, temveč človek, ki stremi po vsestranski pravilnosti, po avtonomiji in je pripravljen doprinesti tudi žrtve. Le v tem stiku je govora o askezi.

Podobno je v dr. Bartolovem članku. »Njegova (dr. Jugova) neupogljiva odločnost delati to, kar je spoznal za prav, njegova vitežka moškost, njegova brezprimerna zvestoba in požrtvovalnost, njegovo plemenito samozatajevanje, sploh vsa njegova mogočna borba za tvorbo samonikle osebnosti bodi nam ideal.« (Str. 116.)

Kdor pozorno prečita oba članka, bo videl, da knjiga ne povečuje askeze kot človeški vzor in da Veber ne imenuje svetniško tisto samozatajevanje, »ki je bilo posledica nujno pogubne notranje urejenosti.«

Razen tega opazim še nedostatno pojmovanje Vebrovega stališča v problemu genijalnosti. Vidmar pravi: »Dr. Veber se tu opira na Kantovo definicijo genija, ki da je »prirodna sila«... Zmisel, »prirodne sile« je spontanost, nujnost, naivnost genijalnih dejanj, ki se bistveno razlikujejo od vsega, kar je rezultat volje in zavednega hotenja. Osnovna opredeljenost genija je naravna, sama ob sebi umljiva, ne nekaj, za kar se je treba odločiti... Prirodnost pa je treba ostro razlikovati od velike moči, ki je pridobljena z velikim naporom samoljubne volje. Tudi pri tej je opaziti nekako lahkotno funkcijoniranje, ki pa se od genijalnega življenja razlikuje kakor stroj od žive roke. Zdi se mi, da je tudi tu dr. Vebra zavedla vnanja podobnost obeh pojavov, kajti po njegovih lastnih izvajanjih je bila značilna poteza tega življenja volja k tem in tem dejanjem, ne pa nujnost in skoro usodna neizbežnost vršiti to in to, ne pa kaj drugega.« (Kritika, str. 39.) Že zgoraj sem omenila, da imenuje Veber Jugovo tozadevno udejstvovanje tako, da izvira iz gonov; dopolnjuje to pri vprašanju genijalnosti, kjer izvaja: »Kant je postavil načelo, da je genij — prirodna sila, jaz pa popravim to načelo tako, da je genij sila, ki deluje na duhovno normativnem polju tako kakor slepa priroda na fizično- in animalično-mehauskem. Saj vedno jasneje uvidevam, da ima tudi človeška duševnost dvojno plat,

animalično prirodno, ki je obenem realni princip slepo-zakonite nujnosti človeškega (in živalskega) duševnega razvoja, in duhovno-normativno, ki je obenem realni princip specifično človeške — osebne svobode.¹ In v tem smislu je Jug genij, čigar duhovno normativna plat je delovala z nujnostjo animalično mehanske.« (Str. 79.) Na isti strani dobimo še stavek: »Njegova volja je bila duhovno-normativno usmerjena, v vedno večji meri pa je dobivala značaj animalično prirodne nujnosti in postala je končno volja, ki je bila v svojem bistvu antinomična: bila je volja po svojem cilju, ni bila volja po svojem izvoru, bila je normativno svobodna v sferi Jugove zavesti, mehansko nujna v sferi njegovega podzavednega bista.« Navedeni citati pokažejo, da se Vidmar ni vživel v Vebrova izvajanja o geniju, ker že navedeni citati sami naravnost izrecno dokazujejo, kako »razumarsko« je pač Vidmarjevo stališče, ne pa Vebrovo in Bartolovo.

Formalno bi bilo še pripomniti, da je Vidmar zgrešil svoj cilj tudi z očitanjem »primerjanja« Jugove osebnosti z največjimi možmi sveta. To očitanje utegne imeti svoj retorični pomen, stvarno pa postaja brezpredmetno, ako pomislimo, da n a h a j a n j e s k u p n i h p o t e z n a r a z l i č n i h o s e b a h, pa naj bi bile nekatere »največji možje sveta«, s á m o še daleko ni njih medsebojno »primerjanje« v Vidmarjevem zmislu.

Mislím, da je prav, če pokažem knjigo o Klementu Jugu in pravi luči: namenjena je mladini in zato se naj izkaže, da tudi »resnici na ljubo« ni treba odvezeti njegovi osebnosti moči izglednosti. Sicer pa — kaj je pomembnejše: samo negirati ali pozitivno ustvarjati?

Dr. Alma Sodnik.

Knjige Kmetijske matice.

Malokedaj se zgodi, da se kaka predvsem slovenska narodna institucija zadovolji s tihim, a dobrim delom za ljudstvo. Po navadi se že predčasno razkriči s tisočimi plakati in noticami po časopisju, napoveduje svojo veliko kulturnost. na koncu pa se velikokrat zgodi, da daje samo piškav oreh k ljudski kulturi, ki hrani v sebi neizprosno kal sodbe, s katero obsodi, dobro ali slabo, vse kar pride v njene roke.

Kmetijska matica (tretja izmed ljudsko-prosvetnih knjižnic: 1. Mohorjeva družba, 2. Vodnikova družba) posluje komaj drugo leto in reči moram, da posluje tako skromno in z nekim samozatajevanjem, kakor še mogoče do sedaj nobena podobna institucija. Rekel bi celo, da je ravno radi razširjenja svojih knjig v reklami preskromna, ker gotovo po svojem sedanjem delu zasluži najširše razširjenje v kmetijske vrste našega naroda. V l. 1926 je izdala Veliki koledar za l. 1927, Rohrmanovo Zbirko kmetijskih naukov II. zv., Kafolovo Sadjarstvo in Dolenčevo ljudsko povest Zdražbarji.

Kdor vse te knjige od dobro urejenega, s pestro vsebino polnega koledarja,

¹ Z izrazom »duhovno-normativno« označuje Veber ono doživljanje, ki ne poteka zgolj po asociacijskih zakonitostih, temveč ima po svoji lastni naravi aspekt logične utemeljenosti, torej doživljanje, ki nima asociativno-kavzalen, pač pa logično-razložen zmisel. Prvo je sfera prirodnosti, drugo pa sfera kulturnosti.

do Zdražbarjev samo bežno prebrska, mora spoznati njih kmetijsko - praktični poučni značaj.

Kmetijska matica se drži naloga, ki ji ga daje njeno ime. Hoče biti s svojimi knjigami tovarišica slovenskemu kmetu pri njegovem vsakdanjem delu in življenju. Koledar vsebuje dobre leposlovne prispevke in kmetijsko strokovne. Rohrmanova Zbirka kmetijskih nauk in Kafolovo Sadjarstvo, (ki je namenjeno kmetijski mladini) sta knjigi potrebni za vsakogar, ki se bavi z obdelovanjem zemlje in z gojenjem sadja. Naš kmet še ni dovolj strokovno izobražen. Ne zna še ekonomično izrabljati vseh dobrin svoje zemlje. Zato so knjige Kmetijske matice ki obravnavajo strokovne, vsakdanje potrebe kmetove, nedvomno važen donesek k njegovi izobrazbi. Vsaka ljudska knjiga, ki je bila kdaj izdana ljudstvu v pomoč in izobrazbo, nosi v sebi vzgojno kal. Ona hoče ne samo lepo pripovedovati, hoče tudi nekaj koristnega povedati. Dolenčeva ljudska povest Zdražbarji pripoveduje o kmetih, ki se večno prepirajo, tožijo, nosijo denar advokatom in sodniji in velikokrat pozabijo pri tem, da spravljajo svojo posest na boben. Pokazati kmetu, kako slabo, nekoristno, pogubonosno je zdražbarenje, je v glavnem misel Dolenčeve skromne povesti. Skromna v tehniki, preprosta v izražanju, a vendar ljudsko zanimivo se razpletajoča povest uboge vdove, ki jo moški zdražbarji spravijo ob hišo in posest. V knjigi se skriva velika tragika kmetске žene, ki išče primerneга gospodarja in dobrega očima za svoje osirotele otroke, a pride v stik z ljudmi, ki hočejo samo na njen račun dobička in izboljšanja svojega socialnega položaja. Vsled neupravičenega ponosa, strasti sovraštva spravijo sebe in njo v pogubo. — Povest se čita dovolj gladko in bo za kmetskega bravca vsekakor poučno čtivo, nič manj, kakor zgoraj omenjeni strokovni knjigi. (Umetniške vrednosti pa delo seveda nima.)

Zunanja oblika knjig je povoljna in očem prikupna. Kot dodatek k oceni bi pristavil še par načrtnih misli. Vse knjige s koledarjem vred so strokovno vzgojnega značaja, razen malenkosti v koledarju, ne vsebujejo ničesar, kar bi doprineslo k politični izobrazbi slovenskega kmeta. Kakor sta za kmeta strokovna izobrazba in splošno-šolska izobrazba važni, tako je važna njegova politična kmetiska izobrazba. Slovenski kmet se še povsem malo zaveda svoje politične važnosti in svojega socialnega položaja v razmerju do meščanstva. Nihče do danes se ni brigal za njegovo kmetisko politično izobrazbo. To je še povsem neorano polje in mislim prav, če opomnim Kmetijsko matico ravno na važnost in potrebo take izobrazbe. Res, da je to težko delo, ki zahteva vse previdnosti in odkritosrčnosti, vendar je skrajno potrebno. Slovenski kmet ne ve prav nič o svoji razvojni poti, ki ga je pripeljala od srednjeveškega tlačana nemških grofov do njegovega današnjega položaja. Vse se mu je do sedaj poročalo ali v leposlovni obliki, ki pa ni zgodovinska, ali pa v kakršnikoli strankarski barvi, ki je govorila pri kmetu zase in ne zanj. Popolnoma neobdelano je poglavje srednjeveških kmečkih punitov in tragična smrt kmečkega mučenika Matije Gubca, ki je padel v Zagrebu kot žrtev cerkvene in grofovske gospode. Podati slovenskemu kmetu zgodovino njegovega razvoja v povsem odkritosrčni kmetisko-politično-poučni luči, bi pomenilo zanj toliko, kakor pismenost. Pričakujemo od Kmetijske matice, da bo ona, ki je kot taka tudi za to pekljana, to polje začela orati, za kar ji bo slovenski kmet gotovo hvaležen.

B. K

Od incl. 6. številke sta prevzela uredništvo »Mladine« Alfonz Gspan in Vinko Košak.

Listnica uredništva:

Pozivljamo vsa založništva, da nam pošljejo knjige, o katerih žele, da poročamo.

V tej številki je odpadel radi pomanjkanja prostora leposlovni del.

Listnica uprave:

Pozivljamo vse naročnike, da poravnajo naročnino. Kdor ne more naenkrat, naj plača vsaj prvo polovico.

Iščemo poverjenike za razne kraje in šole, ki bi prevzeli »Mladino« v razpečavanje. One, ki bi to delo prevzeli, prosimo, da nam sporoče svoje naslove in koliko izvodov naj jim pošljemo. Za svoj trud dobe 20% od izkupička.

Nove knjige. Uredništvo je prejelo v oceno sledeče knjige (z zvezdico označene so natisnjene v cirilici):

- * **Dikens Čarls:** David Koperfild, prepričala za mladež Alica Džekson, preveo s engleskog Dušan Bogosavljević, S. B. Cvijanović Beograd 1927, 4° 148 str., cena 30 Din.
- * **Ferster F. B.:** Socialna kultura, preveo s nemščakog Vuk Vrhovac, S. B. Cvijanović Beograd 1926, 4° 62 str., cena 10 Din.
- Kritika.** Letnik III. Ljubljana 1926. Urednik Josip Vidmar. Letna naročnina 50 Din.
- Kri na gori.** Glasilo katoliškega slovenskega dijaštva. Letnik II. Ljubljana 1925/26. Urednik: Anton Vodnik. Cena za vse leto 40 Din, za dijake 30 Din.
- * **Krklec Gustav:** Ljubav ptica 1923—1926, S. B. Cvijanović Beograd 1926, 4° 80 str., cena 15 Din.
- Naš glas.** Leto III., štev. 1. Trst 1927. Urednik Roman Pahor. Celoletna naročnina za Italijo 16 Lit., za inostranstvo 20 Lit.
- Ozveana.** Časopis prüm. školy strojnické v Pardubicích.
- * **Pajo Žil:** Vaspitanje volje, preveo s francuskokog Jov. M. Jovanović, treće izdanje, S. B. Cvijanović Beograd 1927, 4° 184 str., cena 35 Din.
- * **Petrović Uroš:** Za svaki dan, sa predgovorom Slobodana Jovanovića, S. B. Cvijanović Beograd 1926, 4° 66 str., cena 15 Din.
- Pod lipo.** Pogovori s slovenskimi zadrugarji. Leto III. Ljubljana 1926. Uredil Anton Kristan. Naročnina za celo leto 36 Din.
- Prerod.** List za treznost in zdravje. Leto V. Ljubljana 1926. Celoletna naročnina 25 Din.
- Proletarec.** Glasilo Jugoslovanske Socialistične Zveze. Leto XXII. Chicago 1927. Celoletna naročnina za Ameriko 3 dolarje.
- Rozvoj.** Uradný časopis Ustredia slovenského katolíckeho študentsťva. Ročník IV. Braňslava 1926. Celoletna naročnina 28 Kčs, za dijake 15 Kčs.
- Seljačka prosvjeta.** Glasilo Seljačke Sloge hrvatskoga seljačkoga prosvjetnoga i dobrotvornega društva u Zagrebu. Godina I. Zagreb 1926.
- * **Študentskyj visnyk.** Vidae Centralnij Sojuz Ukrainskogo Študentstva («Cesus»). Ričnik IV. Praga 1926.
- * **Ujević Tin:** Kolajna, S. B. Cvijanović Beograd 1926, 4° 56 str., cena 15 Nin.

(O doposlanih knjigah bomo poročali v 9. in 10. številki.)

ZA IZVRŠITEV VSEH V
TISKARSKO STROKO
SPADAJOČIH DEL SE
TOPLO PRIPOROČA

TISKARNA MERKUR

LJUBLJANA, SIMON
GREGORČIČEVA UL.

TELEFON ŠT. 552   ŠT. 13   TELEFON
ŠT. 552

TISKA KNJIGE, ČASO-
PISE, CENIKE, LETAKE,
VSE TRGOVSKE TER
URADNE TISKOVINE

— LASTNA —
KNJIGOVEZNICA
